

Doğa mı yoksa insan mı daha tehlikeli? Doğa yürüyüşlerinde risk faktörlerinin belirlenmesi

Nature or people, which one is more dangerous? Determination of risk factors in hiking

Orçun Keçeci^{1*}, Ahmet Buğra Gözeller¹, Tuba Sevil²

¹Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-1909-409X

²Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye, ORCID: 0000-0003-0693-3269

³Eskişehir Teknik Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Rekreasyon Bölümü, Eskişehir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-6732-6924

ÖZET

İnsanlar fiziksel, sosyal ve psikolojik fayda elde etmek ve doğayla iç içe olmak için doğa yürüyüşlerine yönelmektedir. Ancak doğal ortamlar, sonucu ölüme kadara varabilen riskler barındırır. Bu çalışmada, doğa yürüyüşlerindeki risk unsurlarını belirleyebilmek ve bu tip açık alan etkinliklerinde risk yönetimi uygulamalarına fayda sağlayabilecek bir içerik oluşturmak amaçlanmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni üzerine kurulmuştur. Veri toplama amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Araştırmanın kodları, betimsel analiz metoduna göre araştırma öncesinde belirlenen temalar üzerine kurulmuştur. Sonuç olarak; organizasyondan, doğadan ve katılımcılardan kaynaklı bir şekilde, doğa yürüyüşlerinin güvenli bir şekilde yürütülmesine engel teşkil edebilecek çeşitli unsurlar olduğu anlaşılmaktadır. Ekip liderlerinin yetersizliği, iklim koşulları ve katılımcıların bilinçsizliği başlıca risk faktörleri olarak görülmektedir.

ABSTRACT

To get physical, social and psychological benefits, and be in touch with the nature, people joining to the hiking activities. However, natural environments have risks that can lead to death. In this research, it is aimed that determine to risk factors in hiking activities and to help these people who join these activities by preparing a content which include risk factors in hiking. This study is based on the phenomenological pattern of qualitative research methods. Semi-structured interview technique was used for data collection. The codes of the research is based on themes which were determined according to the descriptive analysis method conducted before the research. Finally, it is understood that there are various elements that may hinder the safe conduct of nature walks due to the organization, nature and participants. Insufficiency of team leaders, climate conditions and unconsciousness of the participants are seen as the main risk factors.

MAKALE BİLGİSİ/ARTICLE INFO

Anahtar Kelimeler: Risk faktörleri, doğa yürüyüşü, doğa sporları, açık alan rekreasyonu

Key Words: Risk factors, hiking, outdoor sports, outdoor recreation

Gönderme Tarihi/Received Date: 11.02.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 02.06.2020

Yayımlanma Tarihi/Published Online: 28.06.2020

1. Giriş

Risk kavramı, genellikle net olarak bilinmeyen veya öngörülemeyen, zamanla değişen ve yönetilebilen bir olguyu ifade etmektedir. Bu noktadan yola çıkarak, belirli bir zaman aralığında hedeflenen sonuca ulaşamama ve zarara uğrama olasılığı olarak tanımlanabilir (Fıkırkoca, 2003). Hayatın her alanında insanlar, zaman zaman çeşitli riskleri kendi çevrelerinde değerlendirmek ve bir karara bağlamak durumuyla karşı karşıyadır. Bu karar sürecinde risk ile ilişkili olan bazı kavramlar bulunmaktadır. Belirsizlik, olasılık, tehlike, fırsat ve şans kavramları bunların başında gelmektedir (Karataş,

2012). Bu kavramlar da birbirleriyle yakından ilişkilidir. Risk kavramının, olumsuz bir olayın meydana gelme ihtimali, meydana gelirse yaşatacağı kayıp ve meydana gelmezse sağlayabileceği kazanç boyutuyla ele alınması gerekmektedir.

Doğa yürüyüşleri de kendi içerisinde çeşitli riskler barındırmaktadır. Çok sayıda bireyin ilgi gösterdiği doğa yürüyüşlerinde zaman zaman tehlikeler meydana gelmekte ve bu tehlikeler ufak ya da ölümcül sonuçlar doğurmaktadır. Doğa yürüyüşlerinin olumlu yönlerini ön plana çıkarabilmek için öncelikle bu tehlikelerin neler olduğunun farkına varılması gerekmektedir. Bu farkındalık gerçekleşirse doğa

* Sorumlu yazar /Corresponding author.

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-1909-409X, e-mail: orcun.kec@gmail.com

yürüyüşlerindeki tehlikelere yönelik daha verimli risk yönetim planları oluşturulabilir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, açık alan rekreasyonundaki risklerle ilgili kavramsal çerçeveden yola çıkarak, doğa yürüyüşlerindeki risk unsurlarını belirleyebilmek, sınıflandırabilmek ve bu tip açık alan etkinliklerinde risk yönetimi uygulamalarına fayda sağlayabilecek bir içerik oluşturabilmektir.

2. Açık Alan Rekreasyonunda Risk

Açık alan rekreasyonu, doğanın bir bölümü ve insanlar arasında etkileşim yaratabilen, bireylerin tamamen kendi fiziksel, sosyal ve ruhsal çıkarları doğrultusunda katılım gösterdiği, havada, karada ve suda gerçekleştirilebilen serbest zaman aktiviteleridir (Cordes & Hutson, 2015). Açık alan rekreasyonu denildiğinde akla doğa yürüyüşleri, dağ tırmanışları, balıkçılık, doğa fotoğrafçılığı, dalış, yamaç paraşütü, kamplar, park egzersizleri ve benzeri etkinlikler gelmektedir. İnsanlar fiziksel, sosyal ve psikolojik faydalar elde etmek, şehir hayatının ses ve hava kirliliğinden uzaklaşmak ve doğayla iç içe olmak gibi nedenlerle bu tarz etkinliklere yönelmektedir. Bu tür etkinliklere katılma kararları genellikle olumlu beklentilerle alınmış kararlardır. Ancak doğal ortamların insanlara her zaman güzel olan yüzünü göstereceğinin garantisi yoktur ve sonucu ölüme kadar varabilen riskler barındırır.

Risk konusunda açık alan rekreasyonunu sporla kıyaslayacak olursak en büyük farkın, etkinliğin gerçekleştiği ortam olduğu görülmektedir. Çobanoğlu & Sevil (2013), yaptıkları çalışmada sporda risk faktörlerini finans ile ilgili riskler, sigorta ile ilgili riskler, sağlık ile ilgili riskler ve tesis ile ilgili riskler şeklinde sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırma rekreatif anlamda düşünüldüğünde finans, sigorta ve sağlık ile ilgili risklerin spordakiyle benzerlik göstermesi muhtemeldir. Ancak insan yapımı bir spor tesisi ile doğanın katılımcılara sunduğu alan çok farklı dinamiklere sahiptir. Doğal koşullar, spor tesislerine göre riskleri kontrol altında tutmanın daha zor olduğu ortamlardır.

Plummer (2009)'a göre açık alan rekreasyonundaki risk yönetim planlarında aktivite öncesi, aktivite sırası ve aktivite sonrası olarak üç bölüm bulunmaktadır. Aktivite öncesinde insanlar, kaynaklar, çevre ve yönetimle ilgili risk unsurları ve önlemleri belirlenmelidir. Aktivite sırasında uygulama ve değerlendirme faaliyetleri gerçekleştirilmelidir. Aktivite sonrasında ise tecrübe edilmiş tehlikelerin farkındalığı ile yeni düzenlemeler yapılmalı ve devamlılığın sağlanması için yüksek riskli tehlike unsurlarının elenmesi gerçekleştirilmelidir. Ancak Spengler, Connaughton & Pittman (2006)'a göre rekreasyon uygulayıcılarının yaptığı genel hata, risk ve kriz içeren durumlara karşı bir hareket planlarının olmayışı ve bu tip durumlara zamanında karşılık vermeyişleridir. Bir çalışmada profesyonel olarak rekreatif etkinlik düzenleyen toplulukların sadece %56'sının risk ve krizlere yönelik planının olduğu ortaya çıkmıştır.

Doğa yürüyüşleri ile ilgili araştırmalara göz atıldığında genellikle yüksek irtifada gerçekleştirilen yürüyüşlere ağırlık verildiği görülmektedir. Bir çalışmada, risk yönetimini doğru şekilde uygulayabilmek için hangi faktörlerin ölümcül olarak kabul edilip edilmemesi gerektiği ve ölümlerin meydana gelmesinde önemli rol oynayan unsurlar belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca ölüm kayıtları ile ilgili oranlar ve bu

oranların nasıl en aza indirgenmeye çalışıldığına değinilmiştir (Johnston & Pawson, 1994). Farklı bir çalışmada ise dağ yürüyüşlerinde hayati tehlikelerden mümkün olduğunca uzak kalarak yürüyüş yapabilmenin bazı püf noktaları anlatılmıştır. Çok yüzlü arazilerin, eyer noktalarının, yol hesaplamalarının ve hesaplama geometrisinin matematiksel ifadelerle anlatıldığı bu çalışmadan, dağda yürüyüş yapmanın oldukça ciddiye alınması gereken riskler barındırdığı anlaşılmaktadır (De Berg & Van Kreveld, 1997). Gaillard ve ark. (2004) ise yüksek irtifada yürüyüş yapan turistlerin sıklıkla karşılaştığı bir rahatsızlık üzerine inceleme gerçekleştirmiştir. Sigara kullanma alışkanlığı, vücut kitle endeksi, doğum kontrol hapı kullanımı ve aktiviteyle ilgili eğitim durumunun riski önleyebilecek bir faktör olmadığı anlaşılırken yaş faktörünün oldukça önemli bir belirleyici unsur olduğu anlaşılmıştır. Bu tip etkinliklerde meydana gelebilecek rahatsızlıklar bazen acil müdahale gerektirebilmektedir. Ancak doğal ortamdaki tıbbi koşullar her zaman elverişli olmamaktadır. Bu doğrultuda Gordon ve diğerleri (2013), ortalamasının üstünde yüksekliğe sahip dağların zirvesine doğru yapılan yürüyüşlerin 4 ile 7 gün arası sürebildiğine ve olası bir rahatsızlık durumunda en yakın sağlık merkezinin oldukça uzakta olduğuna değinmektedir. Dağın zirvesine doğru yaklaştıkça basıncın değişmesi ve oksijenin saflaşmasının, dağ rahatsızlıklarının da sık meydana gelmesine neden olduğu aktarılmaktadır. Farklı bir çalışmada ise dağ yürüyüşlerinde çocukların ani dağ rahatsızlığına yakalanabileceğine dair ne tip belirtiler oluştuğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, baş ağrısı, baş dönmesi, halsizlik, uyuma zorluğu gibi belirtilerin, yürüyüşe devam edilmemesi gerektiğine işaret ettiği anlaşılmıştır (Chan ve diğerleri, 2016).

Seaborg & Dudley (1994), doğa yürüyüşlerine çıkmadan önce yürüyüş sırasında ihtiyaç olabilecek ekipmanın nasıl hazırlanması gerektiğini aktarmaktadırlar. Ancak bu ekipmanın hazırlanmasından önce bireylerin kendi fiziksel ve psikolojik durumlarının hazır olmasının daha büyük önem arz ettiğinin altını çizmektedirler. Spengler, Connaughton, & Earnshaw (2002) tarafından yapılan bir çalışmada açık alanlardaki rekreatif etkinliklerde en ölümcül tehlikelerden birinin yıldırım olduğuna vurgu yapılarak, ölümcül sonuçların en aza indirgenebilmesinin mümkün olduğuna dikkat çekilmiştir. Diğer bir çalışmada doğada yürüyüşe katılan bireylerin en çok hangi nedenlerle yürüyüşü tamamlayamadığı belirlenmiştir. Sakatlık ve hastalıklar, psikolojik unsurlar ve zaman kısıtlılığı öne çıkan sebepler olmuştur. Medikal anlamda ise hangi rahatsızlıkların daha çok öne çıktığı demografik değişkenlere göre ele alınmıştır. Karşılaşılan rahatsızlıklar ise dört kategori altında toplanmıştır. Bunlar; kas problemleri, cilt problemleri, enfeksiyonlar, diğer rahatsızlıklar olarak gruplandırılmıştır (Boulware ve diğerleri, 2003). Güvenli bir doğa yürüyüşü için dikkat edilmesi gereken unsurlara değinildiğinde, güvenliğin ancak yürüyüş planının kalitesi kadar iyi olabileceğine vurgu yapılmaktadır. Temel bilgileri öğrenmenin, kurallara uymanın, doğaya saygının ve sağduyunun önemine de değinilmektedir. Etkinlik öncesinde hava durumunun kontrolü, hava durumuna göre doğru kıyafet seçimi ve hava durumu ile ilgili ön bilgilerin diğer ekip üyeleri ile paylaşılmasının gerekli olduğu anlatılmıştır. Hava şartlarının yanı sıra hayvanların da (özellikle yılanlar ve böcek türleri) birer tehlike olduğu belirtilmiştir. Yürünen zeminin dış görünüşüne güvenmemek gerektiği ve her adımın

dikkatle atılması gerektiği ifade edilmektedir (McKinney, 2008). Güner (2012)'in çalışmasında da doğa sporlarında özellikle afetlerden kaynaklanan problemlere yönelik arama kurtarma faaliyetlerinde liderliğin önemine değinilmektedir.

Rekreatif faaliyetlerde kurumsallık ve bütünsellik kavramlarından bahsedilen çalışmalar da mevcuttur. Heaney (2014)'ün araştırmasında, dış mekanlardaki rekreatif faaliyetlerde risk yönetimi açısından örgütlerin bütün olarak ele alındığı bir yaklaşım üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşım kapsamında; kurumsal sosyal sorumluluk, sosyal çalışma modeli, ekonomik-toplumsal-çevresel sürdürülebilirlik, risk yönetiminin yasal içeriği, iş sağlığı ve güvenliği, sivil sorumluluk, risk yönetimi ile ilgili örgütsel konular, sigorta, finans, insan kaynakları, politika ve prosedürlere değinilmiştir. Aynı zamanda yaşanmış olay/kaza raporları ve açık alanlardaki rekreasyon etkinliklerine katılmanın içerdiği risklerin pragmatik görünümü ele alınmıştır. Bir çalışmada ise risk yönetimine dair genel bilgiler verilmekte olup risk yönetiminde kurumsallığın spor ve rekreasyon örgütlerine nasıl uyarlandığı anlatılmaktadır. Spor ve rekreasyonda kurumsal risk yönetimi uygulamaları ise yedi aşama olarak tarif edilmektedir. Bu aşamalar sırasıyla; içeriğin belirlenmesi, risk tanımı, risk teşhisi, risk değerlendirmesi, risk tedavisi, gözlem ve iletişim şeklinde verilmektedir (SportNZ, 2019).

McAvoy & Dustin (1990) ise rekreasyonel tehlikelerde sorumluluk konusuna dikkat çekmişlerdir. Risk yönetimi faaliyetleri, sorumluluk sigortaları ve bu sigortalara ilgili krizler açısından ele aldıkları çalışmada aynı zamanda konfor, kontrol alanı ve rekreasyon katılımcılarının öz yeterlilikleri de değinilen önemli noktalar. Sorumluluk kavramının rekreatif faaliyetlerdeki önemine değinilen bir diğer çalışma da belediyeler üzerine yapılmıştır. Çalışmada belediyeye ait parklar ve rekreasyon alanlarında risk yönetimine dair neler yapıldığını ölçmek için üç alt boyuttan oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Alt boyutlar; yönetsel politikalar-prosedürler, tesisler-ekipman ve denetim-eğitim-öğretim olarak belirlenmiştir (Kanters & Crockower, 1996). Grant, Thompson & Boyes (1996) ise rekreatif etkinliklerde meydana gelebilecek tehlikelerin önlenmesine yönelik olarak, organizasyonu yürütenler ve katılımcılar arasında sorumluluğun hangi koşullarda hangi tarafa ait olması gerektiğine yönelik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir.

Açık alan rekreasyonundaki risklere araştırma evreni olan diğer bir alan da üniversite kampüsleri olmuştur. Buna yönelik bir çalışmada, bir risk yönetimi planının varlığı, kayıt altına alınmış sakatlık oranları ve yıllık operasyon bütçeleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda bir anket formu hazırlanmış ve anket sonuçlarına göre sakatlık riski ve finansal riskleri en aza indirmek için risk yönetim planları hazırlanmasının oldukça önemli olduğu tespit edilmiştir (Lee, Farley, & Kwon, 2010). Miller ve diğerleri (2016)'nin gerçekleştirdiği çalışmada da okul içinde düzenlenen sportif ve rekreatif etkinliklerde risk yönetimine dair prosedürler hakkında öğrenci algılarının ölçülmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda bir anket formundan faydalanılmıştır. Anket; aktivite denetimi, emniyet levhaları ve potansiyel risklerin bildirilmesi şeklinde üç boyut üzerinden analiz edilmiştir. Mulrooney, Styles & Green (2016) ise üniversite kampüslerinde risk yönetiminin formal bir yapıya kavuşturulması gerektiğine

değmiş ve bu gereksinimin üniversitedeki insanlar tarafından ne derece önemsendiği tespit etmek istemişlerdir. Çalışma sonucunda beş temel kritere ulaşılmıştır. Varılan sonuca göre ekip üyelerinden biri risk yöneticisi olarak görev yapmalıdır. Politikaların belirtildiği bir risk yönetim kılavuzu oluşturulmalı ve risk kontrol listeleri hazırlanmalıdır. Personel, risk yönetim kılavuzuna uygun bir biçimde risk denetimleri yapmalıdır. Periyodik eğitim programları personeli doğru bilgilendirecek şekilde olmalıdır. Risk yönetim prosedürleri hukuk müşavirleri ile oluşturulmalıdır. Böylelikle kampüs alanlarındaki rekreatif faaliyetlerde muhtemel risklere karşı öncül bir kontrol mekanizması geliştirilmiş olacaktır.

3. Açık Alan Rekreasyonundaki Risk Faktörlerinin Sınıflandırılması

Bu araştırmanın nitel deseninin oluşturulması için risk faktörlerinin kategorize edilmesi düşünülmüştür. Ancak literatür incelemesi yapıldığında bu tarz bir sınıflandırmanın yapıldığı çalışma sayısının oldukça az olduğu görülmektedir.

Kalkan (2012)'nin çalışmasında açık alan rekreasyonundaki riskler; kişilerden kaynaklı, etkinlikten kaynaklı ve etkinliğin yapıldığı ortamdan kaynaklı olarak üç grupta incelenmiştir. Bu risk kaynaklarının tek başlarına 3. derece etki yaratabileceği, iki kaynağın bir arada olmasıyla 2. derece etki oluşacağı ve üç risk kaynağının da aktif olması durumunda 1. derece etki oluşacağı öne sürülmektedir. Burada 3. derece etki maddi zararlara, 2. derece etki küçük yaralanmalara ve 3. derece etki de ciddi yaralanmalara ve ölümlere karşılık gelmektedir. Araştırmada açık alan rekreasyonunda riskleri minimize edebilmek için mutlaka iyi bir risk planının olması gerektiğine de değinilmektedir. İyi bir risk planında ise etkinlik tanımı, etkinlik süresi, başlangıç ve bitiş vakitleri, başlangıç ve bitiş lokasyonları, organizatörün sorumlulukları, katılımcıların sorumlulukları, acil durum yönetimi, arama kurtarma yönetimi ve ilk yardım yönetimi ile ilgili içeriklerin bulunması gerektiğinden bahsedilmektedir.

Rekreasyonel riskleri sınıflandırmanın farklı bir bakış açısıyla ele alındığı bir başka çalışmada ise risk kaynakları dört kategoride incelenmektedir. Bu kategoriler; alan riskleri, operasyonel riskler, finansal riskler ve stratejik riskler olarak adlandırılmaktadır. Alan riskleri; çevresel tehlikeler, katılımcı eylemleri ve liderlik hatalarını içermektedir. Operasyonel riskler; insan kaynakları ile ilgili kaygılar, yetersiz etkinlik kadrosu eğitimi, tarihi geçmiş öğretim müfredatları, zayıf müşteri hizmetleri ve yetersiz ekipman kavramlarıyla detaylandırılmaktadır. Finansal riskler faktörü; beklenmedik maddi kayıplar, artış gösteren operasyon maliyetleri, krediye erişimin azalması ve gelir çeşitliliğinin eksikliği unsurlarını içermektedir. Stratejik riskler ise vizyon eksikliği, hedef belirlemedeki problemler, erişim problemleri, program yalıtımı ve uygun olmayan program boyutları kavramlarıyla açıklanmaktadır (Erpelding & Harrison, 2012).

Bir doğa sporları eğitim merkezinin yaptığı sınıflandırmada açık alan rekreasyonundaki riskler dört kategoriye ayrılmaktadır. Bu kategoriler; katılımcılardan kaynaklı riskler, doğa koşullarına bağlı olan riskler, organizasyon hatalı riskler ve eğitim-bilgi eksikliğine bağlı riskler olarak adlandırılmıştır.

Katılımcılardan kaynaklı riskler; tek başına hareket etme, grup tercihini rastgele yapma, rota hakkında bilgi almama, motivasyon eksikliği, kendi risklerini minimize etmeden hazırlıksız yol arkadaşlarını katılıma zorlama, ilave sorumluluk yüklenme, yürüyüşe kısa süre kala uygunsuz beslenme, yekusuzluk, alkol alma, giysi tercihi yanlışları, vasıfsız ekipman seçimi, yürüyüş anında yapılan uyarıları dikkate almama, tıbbi rahatsızlıkları saklama, sürekli kullanılan ilaçları yanında taşımama, yeterli sıvı tüketmeme, habersizce gruptan ayrılma, molalarda sigara içme, alışık olunmayan durumlarda panik atak geçirme, grubun yürüyüş temposuna ayak uyduramama, kaybolma, arkadan geleni tehlikeye sokma, eller cepte yürüme, grup disiplinini bozucu davranışlarda bulunma eylemleriyle açıklanmaktadır. Doğa koşullarına bağlı riskler; ani hava değişikliği, ilk kez açılacak yürüyüş patikaları, taş düşmeleri, yıldırım çarpması, çığ düşmeleri, sıcaklığa bağlı olarak donma ve yanma, yabani hayvan saldırıları, ağaç düşmeleri, rakım ve oksijen oranındaki değişimlerin medikal etkileri şeklinde ifade edilmiştir. Organizasyon hatalı riskler; doğa yürüyüşü etkinlikleri ile ilgili eğitim ve lisans sahibi olmama, etkinlik gerçekleştirilme akreditasyonunu sağlamama, deneyimsizlik, grup planlamasında demografik özelliklere dikkat etmeme, rota hakkında ön bilgiye sahip olmama, ilk yardım konusunda yetersiz olma, katılımcı sayısı ile rehber sayısını uyumlu tutmama, katılımcıların bilgilendirmesinde yetersiz olma, katılımcıların etkinliğe kabul edilmesinde gerekli kriterleri oluşturamama eylemleriyle açıklanmaktadır. Eğitim ve bilgi eksikliğinden kaynaklı riskler ise ekipman, donanım, beslenme, fiziki kondisyon, motivasyon, doğada seyahat ve yaşam kuralları, yön bulma, hava tahmini maddeleriyle sıralanmaktadır (Patikatrek Doğa Sporları Eğitim Merkezi , 2019).

Diğer bir eğitim grubu ise açık alan rekreasyonundaki riskleri insanlardan kaynaklı ve doğadan kaynaklı olarak iki gruba ayırmaktadır. İnsanlardan kaynaklı risklerin kendi içerisinde organizasyonu yürütülen ve katılımcılar olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Doğadan kaynaklı riskler de afetler, hava koşulları ve yabani hayvanlar olarak alt gruplara ayrılmaktadır. Ancak hava koşulları ve afetlerin birbiriyle çok bağıntılı olduğu düşünülmektedir (İstanbul Doğa Sporları Kulübü, 2019).

Literatürde yer alan çalışmalardan, açık alan rekreasyonundaki risk faktörlerinin temelde doğadan kaynaklı ve insandan kaynaklı olarak iki sınıfa ayrıldığı anlamı çıkarılmaktadır. Doğadan kaynaklı riskler kendi içerisinde hayvanlar, iklim şartları, afetler vb. gruplarla kategorize edilebilir fakat bu unsurların birbirleriyle bağlantılı olduğu noktalar olabilmektedir. İnsandan kaynaklı risklerin ise doğadan kaynaklı risklere kıyasla kendi içerisinde daha keskin bir şekilde organizasyon düzenleyiciler ile müşteri rolündeki katılımcılar olarak iki gruba ayrılabilirliği anlaşılmaktadır.

4. Materyal ve Yöntem

Bu araştırma, nitel olarak desenlenmiş betimsel bir çalışmadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Çünkü olgu bilim deseni katılımcıların yaşanmış deneyimlerinden çıkardıkları anlamları sorgulamaya

ilgilenir. Bunu yaparken odak noktası, deneyimlerden oluşturulan örüntülerdir (Cresswell, 2012). Bu çalışmada da doğa yürüyüşleri yapan bireylerin bu etkinliklere yönelik görüş ve deneyimlerinden yola çıkarak doğa yürüyüşlerindeki risk faktörlerinin belirlenmesi amaçlandığı için araştırma bir olgubilim çalışması olarak nitelendirilmiştir. Araştırma verilerinin toplanması yarı yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilmiştir.

4.1. Çalışma Grubu / Katılımcılar

Araştırmada katılımcıların belirlenebilmesi için amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme, kartopu örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Kartopu örnekleme, ulaşılan ilk örneklemin konu hakkında bilgi sahibi olduğunu düşündüğü yeni kişileri önermesi ile çalışma grubuna dahil olabilecek birey sayısının artması ve çalışmaya katılması şeklinde açıklanabilir. Maksimum çeşitlilik örnekleme ise çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum seviyede yansıtmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Doğa yürüyüşleri, genellikle bir öncü lider ve bir artçı liderin rehberliğinde, grupların doğal ortamlarda gerçekleştirdiği yürüyüşlerdir. Bu etkinlikler, herhangi bir rekabet içermediği için rekreatif faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Doğa yürüyüşü gerçekleştiren gruplardaki bireyler, hizmeti sağlayanlar (liderler) ve hizmeti satın alanlar (müşteriler) olarak düşünüldüğünde bu faaliyetlerin aslında bir alışveriş süreci olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmada iki farklı bakış açısına da ihtiyaç duyulmasının nedeni buradan kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın amaçları göz önünde bulundurularak, katılımcı olma ölçütü en az on defa doğa yürüyüşlerinde yer almış olmak şeklinde belirlenmiştir. Bu kriterin nedeni doğa yürüyüşlerinde karşılaşılabilecek tehlikeleri mümkün olduğunca deneyimlemiş bireylerin görüşleri aracılığıyla veri toplayabilmektir. Bu ölçütü sağlayan bireylerden doğa yürüyüşlerinde ekip liderliği yapan katılımcılar ile müşteri rolündeki katılımcıların sayısı eşit tutulmuştur. Bu sayede maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemine uygun olarak, temeldeki iki bakış açısının (lider yönlü - müşteri yönlü) araştırma bulgularının oluşmasında birbirlerine yakın düzeyde etkili olması hedeflenmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunun oluşturulması için internet ortamından faydalanılarak doğa yürüyüşü düzenleyen organizasyonlar bulunmaya çalışılmıştır. Edyak Doğa Sporları Kulübü (Eskişehir) bünyesinden araştırma ölçütünü karşılayan ilk katılımcıya ulaşıp görüşme gerçekleştirdikten sonra kendisinin önerisi doğrultusunda yeni bir kişiye ulaşılmış ve bu durum zincirleme şekilde devam etmiştir. Araştırmaya katılan doğa yürüyüşçülerinin kişisel özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Araştırmaya katılan doğa yürüyüşçülerinin 2'si kadın, 4'ü erkek bireylerden oluşmaktadır. Yaşlarına göre bakıldığında; 1'i 20 ile 29 yaş arası, 2'si 30 ile 39 yaş arası, 2'si 40 ile 49 yaş arası ve 1'i 50 ile 59 yaş arası şeklinde dağılım göstermiştir. Etkinliklerdeki rollerine göre ise 3 ekip lideri ve 3 müşteri rolünde katılımcı araştırmaya dahil olmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Kişisel Özellikleri

Özellikler	Katılımcılar	Kişi Sayısı
Cinsiyet	Kadın	2
	Erkek	4
Yaş	20-29	1
	30-39	2
	40-49	2
	50-59	1
Etkinliklerdeki Rol	Ekip Lideri	3
	Müşteri	3

4.2. Verilerin Toplanması

Olgubilim deseninde en çok yararlanılan nitel veri toplama tekniği görüşmelerdir (Mason, 2005). Buradan hareketle, çalışmanın ilk aşamasında konu ile ilgili literatür taraması yapılarak kuramsal temel oluşturulmuş ve bu bilgiler doğrultusunda yarı yapılandırılmış bir görüşme formu geliştirilmiştir. Veri toplama aracı olan görüşme formunun geçerliliğini sağlamak amacıyla, form anlaşılma ve araştırılan konuyu kapsama düzeyi bakımından üç alan uzmanının görüşüne sunulmuş, gelen öneriler doğrultusunda görüşme formuna son şekli verilerek uygulamaya geçilmiştir.

Araştırma sürecinde katılımcılardan randevu alınmış ve görüşme öncesinde araştırmanın amacı ile yöntemi belirtilerek görüşmenin ses kaydının alınması ve bilgisayar ortamına aktarılması konusunda sözlü izinleri alınmıştır. Ses kayıtlarının araştırmacılar dışında kimse tarafından dinlenmeyeceği ve yazılı dökümlerinin kimse tarafından okunmasına izin verilmeyeceği de kendilerine bildirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, araştırmacının tüm katılımcılarla benzer şekilde etkileşim gerçekleştirilmesi güvenilirliğin sağlanması açısından önemlidir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu bağlamda, görüşmeler sürekli aynı araştırmacı tarafından yürütülüp soruların katılımcıya yöneltilmesi sırasında aynı vurgu ve tonlamaların yapılmasına özen gösterilmiştir. Böylelikle araştırmanın tutarlılığı yüksek düzeyde tutulmaya çalışılmıştır.

Araştırmada inandırıcılığın sağlanabilmesi için katılımcılarla uzun süreli etkileşim kurulmuştur. Ses kaydı alınmaya başlamadan önce yaklaşık yarım saat boyunca günlük konulardan konuşularak ses kaydı sırasında yaşanabilecek kaygı düzeyi en aza indirgenmeye çalışılmıştır. Görüşme soruları sıralı bir biçimde katılımcılara yöneltilmiştir. Görüşme sırasında katılımcıların anlattıklarına dayalı olarak gerektiğinde, yönlendirici olmayacak şekilde ek sorular sorulmuştur. Katılımcıların soruları net anlayabilmesi için sorular hakkında ek açıklamalar da yapılmıştır. Görüşmeler iki araştırmacı tarafından yürütülmüş ve sorular her bir katılımcıya sürekli aynı araştırmacı tarafından yöneltilmiştir. Görüşme yerleri ve zamanları randevu sırasında katılımcılar tarafından belirlenmiştir. Görüşmelerin süresi yaklaşık 25 ile 40 dakika arasından değişim göstermektedir. Görüşme sonlarında toplanan verilerin özeti katılımcılara teyit ettirilmiştir. Görüşmelerin sonunda katılımcılara birer kod isim verilmiştir.

4.3. Verilerin Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen veriler; doğa yürüyüşlerine katılmış bireylerin doğa yürüyüşleriyle ilgili görüşlerini, kendi algılarına ve anlatımlarına dayalı, ayrıntılı ve bütünsel olarak incelemek, konuya ilişkin her bir soruya verdikleri yanıtların benzer ve farklı yönlerini ortaya koymak ve görüşme sorularını temel olarak analiz etmek amacıyla betimsel olarak çözümlenmiştir.

Veri çözümleme sürecinin ilk aşamasında ses kayıtları yazılı olarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Seslerin yazıya dökümü sırasında anlam bütünlüğü oluşturmayan ara seslere (ııı, hımm, vb.) yer verilmemiştir. Sonraki aşamada, iki araştırmacı birbirinden bağımsız olarak her bir sorunun altında oluşabilecek kategorileri oluşturmuştur. Ardından iki araştırmacı bir araya gelerek oluşturdukları kategorileri incelemişler ve görüşme kodlama anahtarının son haline karar verilmiştir. Görüşme kodlama anahtarının işaretlemeleri iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı yapılmıştır. Son aşamada ise araştırmacılar tekrar bir araya gelerek ayrı ayrı oluşturulan kodların tutarlılığını incelemiş, karar verilemeyen noktalarda tartışılmış ve ortak fikir olacak şekilde kodlama yapılmıştır.

Verilerin analizi sonucunda, araştırmanın teyit edilebilirliği açısından, elde edilen bulguların nitel araştırmalar alanında uzman bir akademisyen tarafından ham verilerle karşılaştırması yapılmıştır. Aynı zamanda araştırmanın aktarılabilirliğinin sağlanabilmesi için ham veriler üzerinde yorumlama yapmadan, doğrudan alıntılar yapılarak bulgular kısmında okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmanın kodları, betimsel analiz metoduna göre araştırma öncesinde belirlenen temalar üzerine kurulmuştur. Bu temalar doğa yürüyüşlerinde “organizasyondan kaynaklı riskler”, “doğadan kaynaklı riskler” ve “katılımcılardan kaynaklı riskler” olarak verilmiştir. Araştırma örneklemini oluşturan katılımcılar ise K1, K2, K3, K4, K5, K6 olarak verilmiştir.

5. Bulgular

5.1. Organizasyondan Kaynaklı Riskler

1. Mesleki bilgisizlik
2. Coğrafi bilgisizlik
3. Yetersiz ekipman
4. Katılımcılar hakkında önlemsizlik
5. Katılımcıları bilgilendirmeme, yetkilendirmeme
6. Rehber başına düşen kişi sayısı ihmali
7. İlgili kurumlara bilgi vermememe
8. Deneyimsizlik
9. Tur şirketi-rehber iletişimsizliği
10. Hatalı yer ve saat planı
11. Etkinlik öncesi ve sonrası ulaşım
12. Yaban hayatı tanımama

Doğa yürüyüşlerinde organizasyondan kaynaklı risklerin 12 kod şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Kodların ortaya çıkmasına etki eden görüşlerin bazıları ham haliyle şu şekildedir:

“Şu an birçok yürüyüş grubu türedi. Yani mantar gibi yürüyüş grubu var. Ve birçoğunda da yetersiz kişiler yürüyüş liderliği yapıyor. Yani daha önce birileriyle birkaç yürüyüş yapmış, bu iş güzel, ben bu işten para kazanırım diyerek bu işe giren birçok kişi ve kurum var diyelim. Ve bu kişilerin yetersizliğinden kaynaklanıyor. Yetersizlik derken bunda bulunduğu ortamla, faaliyetle ilgili yetersiz ya da gidilen coğrafya ile ilgili yetersiz bilgiye sahip olabiliyorlar. Meteorolojik bilgisi yetersiz olabilir.” (K1)

“Ayrıca gideceğimiz bölgeyle ilgili mutlaka jandarmaya bilgi veriyoruz. İşte biz şu saatte faaliyete başlıyoruz. Şu kadar kişiyiz. Şu gün şu saatte sona erecek. Faaliyet bitiminde de mutlaka tekrar jandarmayı yine bilgilendiriyoruz. Bunun dışında da orman alanlarında kamp piknik yasak. Bütün orman alanlarında kamp yasak. Ancak özel izin için başvuruyorsunuz. Yine faaliyet alanınız ile ilgili bilgilendiriyorsunuz. Kaç kişi gideceğiniz belirtiyorsunuz. Araç varsa aracı bildiriyorsunuz. Ormandan da bu şekilde geçici izin alabiliyorsunuz.” (K1)

“Bir kere o yürüyüşe katılacak olan grubun sayısı ile o yürüyüşü idare edecek kişi sayısının organizasyonda eşit dağılması yani en azından bir on beş kişiye bir yada on üç, on dört kişiye bir eğitmenin mutlaka orda olması gerekiyor. Öncü artçı düzeninde yürüyoruz ama bu grubun kalabalığına göre aralara ortalara yerleştirilen kişilerle arttırılabilir.” (K2)

“Şimdi öncelikle hiçbir ekibi rotasını bilmediğin, gezmediğin, daha önce senin gitmediğin parkurlara sokmayacaksın. Bilmediğin bir parkura soktuğunda o yoldaki, yürüyüş yolundaki engelleri ve tehlikeleri önceden tahmin etmen mümkün değil. Bizle o nedenle önceden gezeriz. Gezdiğimi yerlere insanları bir hafta sonu götürürüz. Bu da tehlikeyi büyük ölçüde, oradaki doğadan kaynaklanan tehlikelerin bir kısmını bertaraf eder. Organizasyonda öncelikle götüreceğin ekibi çok iyi tanıman lazım. En azından yürüyüşün belli mesafelerinde gözlemlemek lazım. Çünkü insanların yürüme esnasında, tırmanışlarda sıkıntılarını gözleyebilmek lazım. İniş esnasındaki durumlarını gözlemek lazım. Rotalar da ekibe göre belirlenmesi lazım. Yani örneğin 10 km yürüyemeyecek bir ekibi 14 km yürütmek lazım.” (K3)

“Organizasyon kaynaklı risklerimiz, eksik organizasyon yapmaya bağlı malzeme eksikliği bizi yürüyüş esnasında oldukça zora sokar. Çünkü uygun malzemeyi almazsak programımızı aksatabilir bile. Yine organizasyonda zaman ayarlamasının doğru yapılamaması çünkü bazı tırmanışlara erken saatlerde başlamak gerekiyor. Eğer istediğimiz saatleri yakalayamazsak zirveye çıkmamız gecikiyor. Geç kalınca dönme gerekiyor, oradaki bazı doğa olaylarına yakalanmamak bazı riskleri ortadan kaldırmak için çıkma saatinin tırmanmaya başlama saati günü vesaire hepsinin mümkün olduğunca önceden planlamak gerekiyor. Yine hava şartları, onu da organizasyona başlamadan önce hava durumuna tamamen bakmak gerekiyor ki neyle karşılaşacağız.” (K4)

“Ya da gittiğimiz rotayı tam analiz etmeyen liderlerimiz olabiliyor o rota hakkında gerekli bilgiye sahip olmuyor, doğanın

şartlarını bilmiyor, hava durumlarını bilmiyor. Yani kendi bilmediği yere koca bir ekibi sürükleyince ne olacak otomatikman kazalar oluşacak ya da riskler devreye girecek. Lider faktörü de çok önemli burada. Liderin eğitimi olmayabiliyor, gittiği rota hakkında herhangi bir bilgisi olmayabiliyor, katılımcılara yaklaşımı farklı olabiliyor, katılımcıların durumundan bihaber olabiliyor. Doğa yürüyüşlerini bazı kurumlar ya da kulüpler tur rehberliği gibi yapmaya çalışıyor bu da en büyük handikapı oluşturuyor. Doğa yürüyüşü amacından çıkmış oluyor.” (K5)

“Sonrasında yine muhakkak gidilecek bölgelerde alınması gereken izinler, ormandan izin alınması gerekiyorsa ormandan izin alınacak, jandarmaya bilgi verilmesi gerekiyorsa jandarmaya bilgi verilecek, milli parklara haber verilmesi gerekiyorsa milli parklara haber verilecek. Bunun dışında sonuçta bir ulaşım olacak ulaşım da yine uygun bir araçta ulaşım sağlanması gerekiyor. Bu da işte TÜRSAB tarafından onaylanmış yani tur yapabilir, kara yollarında yani tur gruplarını taşıyabilir onay almış araçlarla yapılması gerekiyor. Burada da taşıma sırasında çok fazla kazalar yaşanıyor, bunları görüyoruz.” (K6)

5.2. Doğadan Kaynaklı Riskler

1. İklim koşulları
2. Afetler
3. Yabani hayvanlar
4. Zehirli bitkiler
5. Zemin koşulları

Doğa yürüyüşlerinde doğadan kaynaklı risklerin 5 kod şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Kodların ortaya çıkmasına etki eden görüşlerin bazıları ham haliyle şu şekildedir:

“Bunları zaman zaman iklimsel koşullar risk haline getirebiliyor. Yani mesela şu anki hava koşullarını düşünelim. Böyle bir havada güzel güneş, bir vadide yaptığımız bir yürüyüş bir anda hayatta kalma mücadelesine dönüşebilir. Yağmur aniden bastırıyor ve sağanak şeklinde bastırıyor. Bir anda bir sel yatağında kalabilirsiniz. Aslında yazın o vadi çok güzel çok iyi, konforlu bir yürüyüş için çok uygun olabilir ama şu ortamda şu iklim koşullarına risk yaratır. Ya da bir kanyona girdiğinizde güvenli bir kanyon ama ani bastırın bir yağış durumunda ölümcül bir hale gelebilir. Tabi bunun dışında iklimsel koşullar, yine güvenli bir rota bir anda çığ tehlikesi yaratabilir. Yani burada çığ bilginizin mutlaka olması gerekiyor. Hangi koşullarda çığ oluşabilir. Hem meteorolojik koşullara göre hem de coğrafi koşullara göre çığ nasıl oluşabilir. Bunu bilmeniz gerekiyor. İşte bir heyelan bölgesinde kaya düşme riski olan yerlerde bunları mutlaka bilmek gerekiyor. Ya da hiç beklemediğiniz bir anda kafanıza yıldırım yiyebilirsiniz. Yani o havanın yıldırım üretebileceğini ve işte sizin tedbirsizliğinizden dolayı da yıldırım düşmesine maruz kalabileceğinizi bilmeniz gerekiyor. Yani burada coğrafi koşullar tek başına olmuyor. Bunları iklimsel koşullar riskli hale getiriyor. Yazın çok güvenli bir rota baharda veya sonbaharda riskli olabilir. neler olabilir dediğim gibi çığ olabilir, sel olabilir heyelan toprak kayması taş düşmesi kaya yuvarlanması gibi faktörler olabilir.” (K1)

“Ortada bir yaban faunası var. Vahşi yaşam devam ediyor. Biz tamamen misafir olarak bu ortama giriyoruz ve çıkıyoruz.

Ve bunun birçok çeşidi var. İşte yırtıcı kuşlar tabi avcılar gibi birçok çeşidi var. Bunlar konusunda da kursiyere mutlaka bilgi verilmeli. Bu bölgede şu yabancı hayvanların olduğu, şu şekilde davranılmasının onları ürküteceği, ya da işte daha fazla saldırgan olacakları yönünde uyarılar yapmak gerekiyor. Götüren hocaların da bu bölgedeki yabancı hayvan popülasyonunu bilmesi, hangi dönemde olduklarını bilmeleri önemli. Bazen ayların yavru dönemleri oluyor. O dönemde biz bazı yerlere kesinlikle girmiyoruz. Çok riskli oluyor. Karşılaştığımızda normalde saldırmayan bir hayvan ama tabi yavrusunu koruma içgüdüleriyle saldırmaya çalışıyor. Bunlar var tabi ve biraz önce söylediğimiz gibi çığ, heyelan işte kaya düşmesi gibi ağaç devrilmesi burada çok önemli bir nokta var. Dere yataklarında ya da suyun aktığı yerlerde, çok büyük ağaç altlarında konaklama yapılmamalı.” (K2)

“Artı hayvan faktörü var. Mesela gittiğin yerlerde hayvan ekolojisini çok iyi bilmek lazım. Örneğin ayı var mı, kurt sürüsü var mı, işte buradaki potansiyel nedir, domuz sürüsü var mı, domuzlar genellikle tek gezmiyorlar, sürü halinde geziyorlar. Domuz sürüsü çıkabilir mi bunları çok iyi bilmek lazım.” (K3)

“Zaten hava durumundan kaynaklı risklerimiz var. Islanma bunlardan bize en fazla sıkıntı verenidir. Özellikle kış döneminde islandığımızda, doğada kuruyamazsınız. Çünkü tek bir enerji kaynağınız var vücut ısıınız. Yine çok güneş olması, güneş çarpması veya aşırı sıvı kaybına bağlı farklı sıkıntılar oluşabilir. Çevresel faktörlerde yine kış dönemiye çığ, yaz döneminde taş düşmeleri.” (K4)

“Yıldırımdan korunma, kendimizi ıslak tutmama, karın çok yoğun olduğu bölgelerde belli yürüyüş bilgisine hakim olma ya da liderin uyarılarını dinleme. Öyle yerlerden geçiyoruz ki mesela kar kütlesi çok yoğun ama biz onun altını bilmiyoruz. Boşluk mu? Patika var mı? Önden giden liderin rotasından çıkmayıp takip edersek biz bu riskten korunmuş oluyoruz. Eğer takip etmeyiip kendimiz yan geçiş yapmaya çalışırsak o boşluktan karı delip düşme ihtimalimiz, uçuruma gitme ihtimalimiz çok yüksek. Böyle riskler var.” (K5)

“Çürük olan ağaçlar siz bunu çok fazla tecrübe etmediğinizde tutduğunuz bir dalla birlikte düşebilirsiniz ya da ağaç devrilebilir. Ya da yukarıdan daha önceden devrilmiş askıda duran bir ağaç yanından geçerken ağaca dokunmamızla birlikte üzerimize düşebilir. Yine bunun dışında çevresel faktörlerden birisi iklimsel bölgenin iklimsel farklarından olabilir. Bunlar mesela yağış, kar, dolu, yıldırım düşmesi gibi etkenler olabilir.” (K6)

5.3. Katılımcılardan Kaynaklı Riskler

1. İlgili alan bilgisizliği
2. Panikleme
3. Fiziksel yetersizlik
4. Yetersiz ekipman
5. Sağlık problemleri
6. Kurallara uymama
7. Deneyimsizlik

8. Psikolojik yetersizlik
9. Doğaya karşı bilinçsizlik
10. Aşırı özgüven
11. Çocukların öngörülemez davranışları

Doğa yürüyüşlerinde katılımcılardan kaynaklı risklerin 11 kod şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Kodların ortaya çıkmasına etki eden görüşlerin bazıları ham haliyle şu şekildedir:

“Katılımcıların yapılan aktivite için bir kere yeterli bilgiye sahip olması gerekir. İşte şöyle, kişi harita bilgisi veya doğa bilgisi yoksa başına bir şey geldiğinde panik yapar. Katılımcının fizik kondisyonu yapılan aktivite için yeterli değil ise bütün ekip sıkıntı yaşar. Katılımcının şahsi malzemesi yeterli değilse o zaten bir risk taşır. Bütün ekibi de riske atabilir. Çünkü ona göre gecikirsiniz. Gündüz bitirmeyi planladığımız bir faaliyet geceye sarkabilir. Geceye sarktığı zaman bütün ekip hayati tehlike yaşayabilir ya da sıkıntı yaşayabilir. Yapılan faaliyetle ilgili teknik malzemeye sahip değilse yani ayakkabısı yürüyüşe uygun bir ayakkabı değilse baton taşınması gereken yerde baton taşımıyorsa sırt çantası olması gereken yerde elinde su şişesiyle veya başka bir şeyle yürüyorsa, ellerin boş olması gerekiyor. Bir elinde su şişesi bir elinde montunu taşıyorsa ayağı kaydığında elleriyle kendini koruyamaz.” (K1)

“Çocuklarda hiç öngöremediğimiz hareketler bekleyebilirsiniz. Burada bir su birikintisi var. Koşup onun için atlayabilir. Bulduğu bir şeyi hemen yiyebilir. Gerçekten gözetim altında bu işi yapmaları gerekiyor. Katılımcıların o cahil cesareti dediğimiz cesareti gösteremeyecek kadar anlatılmış eğitilmiş öğretilmiş olması gerekiyor doğaya çıkarırken. Bilmiyorum daha önce bir arazi arama çalışmasına katıldınız mı, bir çocuk kaybolduğunda çok yakınınızda olması bile bir şey değiştirmiyor. Çok yakınınızda bile çocuğu bulamayabiliyorsunuz. Göremeyebiliyorsunuz. Çünkü çocuk korkuyla bir yere doğru hızlıca gidiyor. Onun o kadar uzağa gittiğini tahmin edemiyorsunuz.” (K2)

“Disiplinsiz davranan insan sayısı oluyor gruplarda. Çünkü biz tek sıra gidiyoruz. İşte sırayı bozmayacaksınız, önündekini yarışta gibi geçmeyeceksin falan derken bir de muhabbete dalanlar oluyor. Fotoğraf alışkanlığı oluyor. Zaman zaman müsaade ediyoruz ama senden ayrı kalıp arkada fotoğraf çekiyor. Biz özellikle kimsenin artçı rehberin arkasında kalmasını istemiyoruz. Artçı da zaten ona çok dikkat ediyor. Sonuçta önceden ayak rahatsızlığı, fiziki rahatsızlığı olabiliyor bu insanların. Ben yürürüm çıkartırım diyor ama yürüyüşe geldiği zaman işte ayaklarında bir rahatsızlık varsa ortaya çıkıyor. Tırmanışlarda arka adalelerde önceden var olan rahatsızlık orada tekrar ortaya çıkabiliyor. Tabi bu da hem diğer arkadaşların zevk almasına engel oluyor. Geri dönüşünü gerektiren şeyler oluyor.” (K3)

“Onun haricinde yine işte yürüyüş esnasında yaptıkları agresif hareketler davranışlar var. Diyelim ki bir alandan geçiyorsunuz ve birden arkadaki gelip öndekini geçmeye çalışıyor, o ara çarpıyor, ya da üst taraftan geçip bir taş yuvarlayabiliyor, işte sıra düzeninin bozulması, yeterli sıvı almamak, yeterince beslenememek, yeterli kişisel malzemesini getirememek, bu şekilde de hipotermiye girmesi, islanması vesaire o da yine hem ekibi hem kişiyi zor duruma sokuyor. Veya ekipteki sorumluluğunu

yerine getirmemesi, siz ona bir malzeme veriyorsunuz ama o kişi o malzemeyi yanına almıyor. Ekibin ihtiyacı olduğunda bütün ekibin faaliyetini tamamen durdurabiliyor. Yine kişilerden kaynaklı hastalıklarını en baştan söylememek, daha önce bahsettiğim gibi alerji vesaire. Zor durumda kaldığımda yorulduğunda yorulduğumu söylemiyor. En büyük sıkıntımız o oluyor, geri dön dediğimizde dönüyor, sonra daha ciddi şeylerle onları indirmek gerekiyor. Yine bahsettiğim yürüyüş esnasında kabullenmiyor, yani durumunu kabullenmiyor, psikolojik olarak uygun olmuyor ya da çok fazla cesaret fazla özgüven o en büyük yaşadığımız sorunlardan.” (K4)

“Önce katılımcının gerçekten doğa yürüyüşü yapmak için oraya gelmiş olması lazım. Benim için önemli olan kısım bu kısım. Bizle öyle amaçlarla gelen arkadaşlar var ki kimi kafa dağıtacak, eğlenecek piknik yapacak ya da ateş yakacak, Çok fotoğraf çekinecek ama az yürüyecek. Az yürümek ya da çok yürümek de sorun değil de o rotayı tamamlamayacak ya da geri döndürecek. Ekip uyumunu bozacak agresif davranışlarla. Böyle problemler yaşıyoruz. Bir kere katılımcının amaçları ne istedikleri çok önemli, ikincisi doğru ekipmanla gelmesi çok önemli.” (K5)

“Yani öncelikle bilgi olması gerekiyor. Kesinlikle kişilerin bilgili, tecrübeli ve eğitilmiş olması gerekiyor. Her türlü o yürüyüşün gerektirdiği ekipmanları yanında buldurması gerekiyor. Yürüyüş esnasında kesinlikle tek sıra halinde yürümesi gerekiyor.” (K6)

6. Tartışma ve Sonuç

Araştırma üç tema üzerine kuruludur ve bu noktada doğa yürüyüşlerinde risk faktörleri; organizasyon, doğa ve katılımcılar olarak belirlenmiştir. Doğa yürüyüşü organizasyonu düzenleyenler ile bu etkinliklere müşteri olarak katılanların ikisinin de insan grupları olduğu düşünüldüğünde bu kategorilendirme, temelde insan ve doğa olarak iki faktör şeklinde düşünülebilir. Ancak görüşme yürütülen kişilerin görüşlerine göre hem katılımcıların hem de doğanın yaratabileceği tehlikeleri öngörüp önlem almak organizasyon düzenleyicilerin elindedir. Yani risk faktörleri ile ilgili sorumluluğun büyük bir payı üç faktörden biri olan organizasyona yüklenmiştir.

Görüşülen kişiler doğadan kaynaklı risk faktörlerinde iklim koşulları ve afetleri ön plana çıkarmakta olmalarına rağmen doğadan kaynaklı tehlikelerin oluşmasının engellenemez olması fakat onlardan korunabilir olunması sebebiyle riskin, temelde doğal tehlikelere önlem almayan organizasyonlardan kaynaklandığına değinmektedirler. Aynı zamanda, doğa yürüyüşlerine katılanların etkinliklere kabul edilip edilmemesi hususunda risk ile ilgili sorumluluğun organizasyon düzenleyicilerde olduğunu düşünmektedirler. Katılımcılara ait olan bu düşüncelerden, organizasyon düzenleyen kurum ve şahısların doğa konusundaki bilgi ve deneyimleri ile katılımcılar hakkındaki ön bilgilerinin oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Erpelding & Harrison (2012), açık alan rekreasyonundaki risklerin sadece ufak tefek önlemlerle sınırlı kalmaması ve güçlü bir risk yönetim planı yapılmasının gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Grant, Thompson & Boyes (1996) ise açık alan rekreasyonunda risk ile ilgili sorumluluğun organizasyon düzenleyiciler ile katılımcılar arasında paylaşılması gerektiğini belirtmektedir.

Doğa yürüyüşlerinde riski önleyebilmek adına organizasyon düzenleyicilerin önemine vurgu yapılmasına rağmen bulgulardan anlaşıldığı üzere organizasyonların, ekip liderlerinin ve rehberlerin de tehlike potansiyeli oluşturabilecek eylemlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. İhmallere konusunda ağırlıklı olarak ekip liderlerinin mesleki bilgisizlikleri ve deneyimsizlikleri ön plana çıkmaktadır. Bu noktada; ilgili alanda eğitimsizlik, lisans sahibi olmama, faaliyet düzenlemede akredite olmama, coğrafi bilgisizlik, rotalar ve kaçış parkurları hakkında bilgisizlik, meteoroloji hakkında bilgisizlik, ilkyardım bilgisizliği, arama kurtarma bilgisizliği, harita ve pusula kullanma yetersizliği gibi risk düzeyini arttıran etkenlerin olduğu belirtilmektedir. Doğa yürüyüşlerinde doğadan kaynaklanabilecek risklerin hafife alınmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak hem ekip liderlerinin hem normal katılımcıların doğaya karşı bilinçli olmaları sayesinde tehlike içeren olaylarla karşılaşılabilirliği belirtilmektedir. Örneğin, özellikle ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde gerçekleştirilen bir doğa yürüyüşünde, yağmur esnasında ıslanmamak için bir ağaç altına saklanmanın, yıldırıma hedef olmak anlamına geldiği belirtilmektedir. Bu örnekte yıldırımın düşmesi engellenebilir bir durum olmadığı varsayımından yola çıkılarak ondan nasıl korunulacağına odaklanmak gerekmektedir. İnsandan bağımsız olarak doğa, tek başına bir risk içerse bile riskin insanlar üzerindeki olumsuz etkilerini minimuma indirebilmek yine insanların kendi elindedir ve algoritmik şekilde önlem alınabilir, yönetilebilir bir olgudur (De Berg & Van Kreveld, 1997).

Nihai olarak, gerek organizasyondan, gerek doğadan, gerek ise katılımcılardan kaynaklı olacak şekilde, doğa yürüyüşlerinin güvenli bir şekilde yürütülmesine engel teşkil edebilecek çeşitli unsurlar olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma verilerinden bu tehlike unsurlarının oluşmasındaki temel kaynağın ağırlıklı olarak organizasyon düzenleyicileri olduğu anlaşılmaktadır.

7. Öneriler

Açık alan rekreasyonu, bilindiği üzere doğa yürüyüşlerinin dışında da pek çok branşı içermektedir. Bu branşların her birinin içerdiği risk unsurları etkinliğin tipine göre değişebilmektedir. Bu nedenle branşlara özgü risk araştırmaları teorik anlamda ilgili literatüre katkı sağlayabilir.

Doğa yürüyüşlerindeki risk faktörlerinin sınıflandırılması, çeşitli bakış açılarına göre farklı şekillerde de ele alınabilir. Ancak bu faktörlerin altına yazılabilecek kodların, bundan sonra yapılacak araştırmalarda da temelde bu çalışmadakine benzer şekilde oluşması muhtemeldir. Bu nedenle kodların hangi temalara ait olduğunu dikkate almadan bir önem sırasına koyulabilmesine katkı sağlayabilecek ve sırasıyla en ölümcül risklerden en az zararlı risklere nasıl önlem alınabileceğini inceleyebilecek bir araştırma, teorik anlamda ilgili literatüre katkı sunabilir.

Doğa yürüyüşü düzenleyen organizasyonlar açısından maddi çıkarların bazen insan sağlığının önüne geçtiği anlaşılmaktadır. Bu tutum, organizasyon yöneticileri tarafından her daim bilinçli bir şekilde gerçekleştiriyor olmayabilir. Tehlikeyi öngörme becerilerinin zayıf olduğu anlarda da organizasyon yöneticileri insan sağlığını riske atabilmektedir. Ancak tehlike

içeren olaylar meydana geldiği takdirde oluşan olumsuz etkiler, risk konusunda bilinçli olmasalar bile organizasyonların sorumluluk sahasındadır. Bu nedenle bu işin daha profesyonel bir şekilde yapılması ve bir risk yönetim planı kapsamında yürütülmesi hem etkinlik düzenleyen örgütler açısından hem de bu etkinliklere katılan bireyler açısından pratik anlamda daha faydalı olabilir.

8. Kaynaklar

- Baydar, M. (2000). Risk değerlendirilmesi, ölçülmesi ve analizi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi .
- Boulware, D. R., Forgey, W. W., & Martin, W. J. (2003). Medical risks of wilderness hiking. *The American Journal of Medicine*(114), 288-293.
- Chan, C. W., Lin, Y. C., Chiu, Y. H., Weng, Y. M., Li, W. C., Lin, Y. J., Chiu, T. F. (2016). Incidence and risk factors associated with acute mountain sickness in children trekking on Jade Mountain, Taiwan. *Journal of Travel Medicine*(?), 1-5.
- Cordes, K. A., & Hutson, G. A. (2015). *Outdoor recreation: Enrichment for a lifetime* (4 b.). Illinois: Sagamore Publishing.
- Cresswell, J. (2012). *Educational research*. Boston: Pearson Education.
- Çobanoğlu, H. O., & Sevil, G. (2013). Sporda risk yönetimi: Üst düzey futbolcuların risk değerlendirmeleri üzerine bir araştırma. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(2), 1-15.
- De Berg, M., & Van Krevel, M. (1997). Trekking in the Alps without freezing or getting tired. *Algorithmica*(18), 306-323.
- Erpelding, M., & Harrison, G. (2012). Administrative risk management. G. Harrison, & M. Erpelding içinde, *Outdoor program administration: Principles and practises*. Illinois: Human Kinetics.
- Fıkırkoca, M. (2003). *Bütünsel Risk Yönetimi*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Gaillard, S., Dellasanta, P., Loutan, L., & Kayser, B. (2004). Awareness, prevalence, medication use and risk factors of acute mountain sickness in tourists trekking around the Annapurnas in Nepal: A 1 year follow-up. *High Altitude Medicine and Biology*, 5(4), 410-419.
- Gordon, P., Welch, J., Andrew, D., & Symmons, D. (2013). The dangers of trekking on Mount Kilimanjaro. *Journal of Travel Medicine*, 20(2), 137-138.
- Gök, Y. (2006). Türkiye Voleybol Birinci Ligi'nde yer alan spor kulüplerinin risk yönetimi açısından değerlendirilmesi . Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi .
- Grant, B. C., Thompson, S. M., & Boyes, M. (1996). Risk and responsibility in outdoor recreation. *Journal of Physical Education, Recreation and Dance*, 67(7), 34-35.
- Gürer, B. (2012). Doğa sporlarında ve arama kurtarmada liderlik becerilerinin incelenmesi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi .
- Heaney, C. (2014). Risk management in the outdoors: A whole-of-organisation approach for education, sport and recreation. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 14(3), 267-268.
- İstanbul Doğa Sporları Kulübü. (2019, 5 19). https://www.istanbuldoga.org/doga_yuruyusunda_dikkat_edilmesi_gerekenler.asp?id=118. www.istanbuldoga.org. adresinden alındı
- Johnston, M., & Pawson, E. (1994). Challenge and danger in the development of mountain recreation in New Zealand. *Journal of Historical Geography*, 20(2), 175-186.
- Kalkan, A. (2012). Açık alan rekreasyonu, doğa sporları yapan bireylerin bu sporları yapma nedenleri: Antalya örneği. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi .
- Kanters, M. A., & Crockower, K. (1996). The status of risk management practices and liability litigation in Ontario municipal recreation and parks department. *Managing Leisure*, 1(3), 153-161.
- Karataş, Ö. (2012). Sporda risk yönetimi: Türkiye Hentbol Süper Ligi Örneği . Elazığ: Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Lee, S., Farley, L. A., & Kwon, O. (2010). The effectiveness of risk management plans in recreational sport programs of division 1-A universities. *Recreational Sports Journal*, 34(1), 58-68.
- Mason, J. (2005). *Qualitative researching*. London: Sage Publications.
- McAvoy, L. H., & Dustin, D. L. (1990). The danger in safe recreation. *Journal of Physical Education, Recreation and Dance*, 61(4), 57-59.
- McKinney, J. (2008). *Healthy for life: Hiking*. Michigan: Cherry Lake Publishing.
- Miller, J., Veltri, F. R., & Gillentine, A. (2016). A student perspective of intramural sport risk management procedures. *Recreational Sports Journal*, 29(1), 22-32.
- Mulrooney, A., Styles, A., & Green, E. (2016). Risk management practices at higher education sport and recreation centers. *Recreational Sports Journal*, 26(2), 41-49.
- Patikatrek Doğa Sporları Eğitim Merkezi . (2019, 5 19). <http://www.patikatrek.com/egitim-seminer/doga-yuruyusleri-riskli-midir/36.html>. www.patikatrek.com. adresinden alındı
- Peterson, J. A., & Hronek, B. B. (2011). *Risk management for park, recreation and leisure services* (6 b.). Illinois: Sagamore Publishing.
- Plummer, R. (2009). *Outdoor Recreation*. New York: Routledge.
- Seaborg, E., & Dudley, E. (1994). *Hiking and backpacking*. Leeds: Human Kinetics.
- Spengler, J. O., Connaughton, D. P., & Earnshaw, J. (2002). Perspectives of lightning safety risk management in sport and recreational activities. *World Leisure Journal*, 44(4), 22-29.
- Spengler, J. O., Connaughton, D. P., & Pittman, A. T. (2006). *Risk management in sport and recreation*. Illinois: Human Kinetics .
- SportNZ. (2019, 5 19). <https://sportnz.org.nz/assets/Uploads/attachments/managing-sport/Recreation/Outdoor-Activities-Guidelines-for-Leaders.pdf>. 5 19, 2019 tarihinde www.sportnz.org.nz. adresinden alındı
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11 b.). Ankara: Seçkin Yayınları.